

consumers and businesses, the resulting data flow with substantial benefits to businesses and consumers, consumer concerns in this new environment, and regulatory attempts to govern this environment. It is important to understand each one of these, and to understand the trade-offs. Privacy as a business issue is extremely sensitive to changes in the surrounding context. Changes in people's expectations (such as when they become accustomed to data transfer in commercial settings) or in regulatory governance (such as new laws, governmental regulations, or even case law in the US) can dramatically alter business issues and possibilities [5].

We can conclude that self-regulation and co-regulation will be some important toll that will decide the future development speed for e-commerce and the Internet. The reaction of public, stakeholders, or government will decide that future, being very important for this matter.

References

1. (ECE/TRADE/277). [RECOMMENDATION No. 32, first edition, adopted by seventh session of the United Nations Centre for Trade Facilitation and Electronic Business (UN/CEFACT), Geneva, March 2001. ECE/TRADE/277.

Р. Сербу, канд. екон. наук, доц.
Університет "Лукиана Блага" Сібіу, Румунія

ПІДХІД ДО САМО- І СО-РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ ПРИ ПОБУДОВІ ДОВІРИ ЧЕРЕЗ ІНТЕРНЕТ

Дана робота висуває на перший план деякі думки з приводу регулювання і саморегулювання електронної комерції, щоб представити випадки і важливість со- та саморегулювання в галузі електронної комерції. Є кілька питань, які піднімаються в цій області, і ми постарасмося відповісти у цій статті: які переваги і недоліки само- і сорегулювання, як може он-лайн індустрія бути причиною і слідством для себе і сорегулювання, якщо самі веб-портал і пошукові системи будуть предметом будь-якого регулювання, який вплив Інтернету на само- і сорегулювання у електронній комерції.

Ключові слова: саморегулювання, спільне регулювання, електронна комерція, Інтернет.

Р. Сербу, канд. екон. наук, доц.
Університет "Лукиана Блага" Сібіу, Румунія

ПОДХОД К САМО- И СО-РЕГУЛИРОВАНИЮ ЭЛЕКТРОННОЙ ТОРГОВЛИ ПРИ ПОСТРОЕНИИ ДОВЕРИЯ ЧЕРЕЗ ИНТЕРНЕТ

Данная работа выдвигает на первый план некоторые мысли по поводу регулирования и саморегулирования электронной коммерции, представляет случаи и важность со- и само-регулирования в области электронной коммерции. Есть несколько вопросов, которые поднимаются в этой области, и мы постараемся ответить в этой статье: какие преимущества и недостатки само- и со-регулирования, как может он-лайн индустрия быть причиной и следствием для себя и со-регулирования, если сами веб-портал и поисковые системы будут предметом любого регулирования, какое влияние Интернета на само- и со-регулирования в электронной коммерции.

Ключевые слова: саморегулирование, совместное регулирование, электронная коммерция, Интернет.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 10(187): 20-27

УДК 336 Д

JEL Classification: H 720

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2016/187-10/3>

Ю. Наконечна, канд. екон. наук, доц.,

Л. Демиденко, канд. екон. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВІДКРИТІСТЬ ТА ПРОЗОРИСТЬ ДЕРЖАВНОГО ТА МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто методику розрахунку індексу відкритості бюджету, яку запроваджено міжнародною організацією "Міжнародне бюджетне партнерство". Висвітлено порядок оприлюднення бюджетних документів, що впливають на рейтинг країни за індексом бюджетної прозорості. Визначено напрямки покращення індексу прозорості публічних фінансів в Україні.

Ключові слова: публічні фінанси, державний бюджет, місцеві бюджети, індекс бюджетної прозорості, Prozorro & Є-data.

Вступ. Реформування сфери управління публічними фінансами в Україні та сфери взаємовідносин суб'єктів фінансової системи України на європейських засадах та принципах неможливе без реалізації процесу, спрямованого на відкритість та прозорість державних фінансів, і, в першу чергу, у бюджетній сфері. Важливим є вивчення міжнародного досвіду щодо оприлюднення та аналізу показників державних та місцевих бюджетів, які впливають на забезпечення прозорості та відкритості в системі фінансів державного сектору різних країн та з'ясування причин та наслідків низького рейтингу України за показником прозорості бюджетної інформації.

2. Cullins, Ashley, (2016) Cullins, Music Industry A-Listers Call on Congress to Reform Copyright Act Hollywood Reporter. April 5, 2016

3. European Commission, (2014), E.C., Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology 04.03.2014 Potential areas for self-regulation and co-regulation initiatives in e-commerce and retail memo for the community of practice for better self- and co-regulation., 2014.

4. Fromholz, J. M. (2000). The European data privacy directive. Berkeley Technology Law Journal, 15, 461- 484.

5. Mark S. Ackerman and Donald T. Davis, Jr., Privacy and Security Issues in E-Commerce, New Economy Handbook (Jones, ed.), 2003

6. Official Journal C 321, (2003), Interinstitutional agreement on better law-making, Official Journal C.321, 31/12/2003 P.0003 <http://www.copyright.gov/legislation/dmca.pdf>

7. Pike & Fischer, (2003), Pike & Fischer Inc., The Digital Millennium Copyright Act: Text, History, and Case-law, 2003 p. 5

8. Sorin Borza, Razvan Serbu, Bogdan Marza, Bio-Eco-Analysis for Risk Factors using GIS Software, International Journal of Computers, Communications & Control (IJCCC) 8(2):304-311 · April 2013, DOI: 10.15837/ijccc.2013.2.310

9. United State Code. Title 17, (2010), United States Code (2010) Title 17 CHAPTER 5, Copyright infringement and remedies, Sec. 506 – Criminal offenses

Надійшла до редколегії 15.05.16

Date of editorial approval 24.09.16

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Зарубіжний досвід свідчить, що серед різних механізмів забезпечення ефективності функціонування бюджетної системи найбільш вдалим є той, що базується на принципі прозорості.

Основними засадами цього механізму є встановлення функцій та обов'язків, що визначають структуру та функції органів державної та місцевої влади, а також взаємовідносини між рівнями бюджетної системи, органами державного управління та суб'єктами господарювання. Більш детально про розподіл функцій і повноважень між ланками бюджетної системи в процесі реалізації фіскальної децентралізації розкрито в статті [1].

© Наконечна Ю., Демиденко Л., 2016

Наступним елементом є доступність інформації для суспільства є вчасне і повному обсязі доведення інформації до учасників бюджетного процесу в терміни, встановлені Бюджетним кодексом України.

Відкритість процесу підготовки проекту бюджету, його виконання та звітність – визначається тип відкритої інформації про бюджетний процес;

– гарантія об'єктивності та прозорості – пов'язано з якістю представлених фінансових та бюджетних даних. Крім того, цей механізм передбачає застосування впливових інструментів для незалежної перевірки отриманої інформації [2, с. 16].

Метою статті є висвітлення методики розрахунку індексу відкритості бюджету, яка запроваджена міжнародною організацією "Міжнародне бюджетне партнерство", що здійснює оцінку та аналіз прозорості показників державних та місцевих бюджетів, визначення особливостей сучасного стану прозорості публічних фінансів та формування пропозицій щодо покращення рейтингу України за показником прозорості бюджетної інформації.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань: висвітлити перелік бюджетних документів, які впливають на оцінку бюджетної прозорості; розглянути методику розрахунку індексу відкритості бюджету Міжнародного бюджетного партнерства, яка здійснюється на основі оцінки бюджетних звітів; з'ясувати причини низького рейтингу України за показником прозорості бюджетної інформації та визначити напрямки підвищення прозорості та відкритості бюджетного фінансування.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти формування рейтингу України за показником прозорості бюджетної інформації в умовах необхідності забезпечення відкритості публічних фінансів України.

Об'єктом дослідження є бюджетна система України.

Огляд літератури. Дослідженню окремих питань щодо відкритості та публічності державних фінансів у вітчизняній фінансовій науці присвячені праці С. Гасанова, Р. Балакіна, О. Кириленко, В. Колосової, В. Кудряшова, І. Лютого, С. Онишко, В. Опаріна, А. Соколовської, Є. Тихомірової, В. Федосова, І. Чугунова та інших вчених. Проте, автори, як правило висвітлюють особливості застосування окремих складових бюджетної прозорості та її впливу на ефективність державних фінансів, тому питання комплексного вивчення складових, що впливають на індекс бюджетної прозорості є актуальним і недостатньо висвітлено у вітчизняних публікаціях. Так, Є. Тихомірова у статті "Транспарентність бюджету України: методики оцінки держдепартаменту США та міжнародного бюджетного партнерства" розглядає транспарентність бюджетів різних країн світу, що одержують відповідну фінансово-економічну допомогу [3], також, у дослідженні "Бюджетна підтримка ЄС в Україні" розглядається важливість оцінки рівня прозорості та нагляду за бюджетом, як однієї з чотирьох необхідних умов отримання допомоги з ЄС [4]. В ґрунтовній праці С. Гасанова, В. Кудряшова, Р. Балакіна "Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фінансовій сфері та його використання в Україні" розкриваються міжнародні стандарти бюджетної прозорості та транспарентності бюджетних операцій, акцентується увага на необхідності створення окремого веб-сайту "Бюджет для громадськості", запровадження механізму зворотного впливу громадськості на прийняття рішень з питань бюджету [5].

Методологія дослідження. Реформування системи публічних фінансів в Україні почалося з набуття незалежності, проте, тільки у 2014 році з'явилися перші ознаки побудови децентралізованої моделі фінансової

системи держави. Бюджетна система України все ще характеризується високим ступенем централізації фінансових ресурсів у державному бюджеті. Методологічною основою написання статті стали загальнонаукові методи пізнання (діалектика, аналіз, синтез, системність, аналогія, історизм, системний аналіз).

В статті наведено методику розрахунку індексу відкритості бюджету, яка запроваджена міжнародною організацією "Міжнародне бюджетне партнерство", що здійснює оцінку та аналіз прозорості показників державних та місцевих бюджетів. Методом експертних оцінок проаналізовано стан прозорості та відкритості бюджетного процесу в Україні. Статистичні та аналітичні методи були використанні щодо обробки статистичних даних у дослідженні динаміки показників запровадження електронної системи державних закупівель за кошти державного та місцевих бюджетів.

Джерелами інформації виступали матеріали Міжнародного бюджетного партнерства, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної казначейської служби України, а також, Бюджетний кодекс України, закони та нормативні акти України, що стосуються бюджетної сфери, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Потребують подальшого дослідження з використанням експертного та документального методів наслідки проведення реформ щодо забезпечення прозорості та відкритості публічних фінансів в Україні та виявлення її результатів, що знайде своє відображення у наступних публікаціях.

Основні результати дослідження. Міжнародна організація – Міжнародне бюджетне партнерство з 1996 року здійснює аналіз прозорості показників державних бюджетів різних країн, а з 1999 року ще й оцінку місцевих бюджетів на основі розрахунку індексу відкритості бюджету. Цей індекс визначається за допомогою оцінки інформації щодо 8 ключових бюджетних документів: бюджетна резолюція, проект бюджету, закон про бюджет, громадянський бюджет, поточний звіт, піврічний звіт, річний звіт та аудиторський звіт вищого контролюючого органу.

Документ 1. Мета попереднього бюджетного документу – розкриття параметрів бюджету виконавчої влади. У ньому мають бути висвітлені макроекономічні параметри, на основі яких уряд планує складати бюджет, очікуваний ріст ВВП, а також рівень заборгованості, запланований на наступний рік. Цей документ має бути доступним не менше ніж за місяць до внесення проекту бюджету виконавчим органом влади. Якщо такий документ опубліковано пізніше ніж за місяць до оприлюднення проекту бюджету у парламенті, то він не вважається "загальнодоступним".

В Україні такий документ носив назву "бюджетна резолюція", "бюджетна декларація", в останні роки – "Основні напрями бюджетної політики", що визначено у 33 статті Бюджетного кодексу України.

Документ 2. Проект бюджету в різних країнах може розрізнятися. Інколи це один документ або декілька. Проект бюджету є документом, який виконавча влада вносить у парламент для затвердження. В проекті бюджету детально описуються очікувані доходи бюджету, джерела доходів, а також асигнування для всіх міністерств і місцевих органів влади. Проект бюджету має бути доступним при першому поданні до законодавчого органу або як мінімум до його офіційного затвердження парламентом.

Документ 3: Закон про державний бюджет – план доходів і витрат, який затверджений парламентом в якості закону. Цей документ має бути опублікований не пізніше трьох місяців після його прийняття парламентом.

Документ 4. Громадянський бюджет є версією закону про держбюджет, що має бути викладено у простій доступній громадянам формі. Метою якого є оприлюднення інформації щодо основних бюджетних параметрів широкому колу громадян у короткій і зрозумілій формі.

Документ 5. Поточні звіти щодо бюджету. Такі звіти мають бути щомісячні або щоквартальні та виходити регулярно. Це може бути зведена інформація про виконання бюджету в цілому, або публікація декількох звітів різних відомств. Поточні звіти щодо бюджету маю бути видані у термін до 3 місяців після звітного періоду. Якщо звіт виходить пізніше він не вважається загальнодоступним.

Документ 6. Піврічний звіт або огляд бюджету. Піврічний звіт щодо бюджету містить інформацію про виконання бюджету станом на середину року, включає огляд економічних прогнозів, які були закладені під час планування, та оновлений прогноз результатів виконання бюджету на фінансовий рік. Піврічний звіт щодо бюджету має бути виданий у термін до трьох місяців після завершення першого півріччя звітного року.

Документ 7. Річний звіт про виконання бюджету видається, як правило, окремим документом як зведений звіт уряд в цілому, проте, окремі міністерства можуть видавати окремі власні річні звіти. Річний звіт про виконання бюджету має бути виданий у термін 12 місяців після завершення звітного року. Річний звіт про виконання бюджету не вважається загальнодоступним коли він видається пізніше вищезазначеного терміну.

Документ 8. Аудиторський звіт про виконання бюджету здійснюється вищим контрольным органом країни, який підтверджує обґрунтованість та повноту фінансової звітності уряду на кінець року. Аудиторський звіт має зберігатися у вищому контрольному органі країни. Щоб вважатися загальнодоступним цей документ має бути опублікований протягом 18 місяців після завершення фінансового року.

Ступінь бюджетної відкритості країни, визначається кількістю балів в діапазоні від 1 до 100. Групу країн, де відсутня бюджетна інформація (від 0 до 20 балів) очолюють країни: Екваторіальна Гвінея, Катар, М'янма – у 2012 році, Саудівська Аравія, Катар – у 2015 (табл. 1).

Таблиця 1. Рейтинг країн з низьким індексом прозорості бюджетної інформації у 2012 та 2015 роках

Кількість балів	Значення	Країни у 2012 році	Країни у 2015 році
0-20	Відсутня інформація	Екваторіальна Гвінея, Катар, М'янма – 0; Бенін, Саудівська Аравія – 1; Чад- 3; Ірак, Нігер, Замбія – 4, Фіджі – 6; Руанда – 8, Камерун, Сенегал – 10; Китай, Туніс, Ємен – 11; Болівія – 12; Алжир, Єгипет – 13; Камбоджа – 15, Нігерія – 16; Таджикистан – 17, ДР Конго – 18; В'єтнам – 19, Киргизька Республіка, Зімбабве – 20	Саудівська Аравія, Катар – 0; М'янма, Ліван – 2; Ірак – 3; Чад, Екваторіальна Гвінея – 4; Венесуела, Камбоджа – 8; Судан – 10; Китай – 14; Фіджі – 15; Єгипет – 16; Нігер, Болівія – 17; В'єтнам – 18; Алжир – 19
21-40	Мінімальні данні	Буркіна-Фасо – 23, Ангола – 28, Домініканська Республіка – 29, Сан-Томе і Принсіпі – 29, Еквадор – 31, Ліван – 33, Македонія – 35, Східний Тимор – 36, Таїланд, Венесуела – 37, Марокко, Тринідад і Тобаго – 38, Малайзія, Сербія, Сьєрра Леоне – 39	Нігерія, Непал – 24; Таджикистан – 25; Ангола – 26; Сан-Томе і Принсіпі – 29; Ємен, Тринідад і Тобаго – 34; Зімбабве, Македонія – 35; Руанда – 36; Ліберія, Марокко, Албанія, Мозамбик – 38; Замбія, Шрі-Ланка, ДР Конго – 39

Джерело: складено авторами на основі [6, 7].

Отже, 26 країн у 2012 році потрапили у групу країн, де відсутня інформація щодо більшості бюджетних документів і мають бали від 0 до 20, серед них 2 пострадянські країни – Таджикистан (17 балів) і Киргизька Республіка (20 балів), 15 країн знаходяться у групі з мінімальною інформацією і мають діапазон балів від 21 до 40.

Як свідчить таблиця 2, щодо прозорості та відкритості бюджетної інформації Україна у 2012 році була на 54 місці між Гондурасом (53 бали) і Грузією (55 балів) –

у групі країн з наявними окремим показниками бюджетної прозорості (від 41 до 60 балів). В групу країн зі значними показниками у 2012 році входили 18 країн: від Італії – 60 балів до США – 79 балів, в останню групу країн, що оприлюднюють широку інформацію з балами від 81 до 100 входили: Франція, Норвегія, Швеція, Великобританія, ПАР, Нова Зеландія. У 2015 році підвищили свої індекси США – 81, Норвегія – 84, Швеція – 87 [6,7].

Таблиця 2. Рейтинг країн з середнім та високим індексом прозорості бюджетної інформації у 2012 та 2015 роках

Кількість балів	Значення	Країни у 2012 році	Країни у 2015 році
41-59	Окремі інформаційні показники	Азербайджан, Нікарагуа – 42; Ліберія, Малі – 43; Ель-Сальвадор, Непал – 44, Шрі-Ланка – 46; Албанія, Мозамбик, Румунія, Танзанія – 47; Казахстан, Кенія, Філіппіни – 48, Аргентина, Боснія та Герцеговина – 49, Ботсвана, Коста-Рика, Гана, Туреччина – 50, Гватемала, Монголія – 51, Малаві – 52, Гондурас – 53, Україна – 54, Грузія, Намібія – 55, Папуа-Нова Гвінея – 56, Йорданія, Перу – 57, Бангладеш, Колумбія, Пакистан – 58, Афганістан, Польща – 59	Східний Тимор – 41; Афганістан, Туніс, Таїланд – 42; Гондурас, Пакистан, Буркіна-Фасо, Сенегал, Боснія і Герцеговина – 43; Камерун, Туреччина – 44; Бенін – 45; Україна, Малайзія, Танзанія, Індія, Намібія, Гватемала, Нікарагуа, Малі – 46; Ботсвана, Сербія – 47; Кенія – 48; Угорщина – 49; Еквадор – 50; Домініканська Республіка, Азербайджан, Казахстан, Гана, Монголія – 51; Сьєрра-Леоне – 52; Ель-Сальвадор, Хорватія – 53; Коста-Рика, Киргизька Республіка – 54; Йорданія, Папуа-Нова Гвінея – 55; Бангладеш – 56; Словаччина, Колумбія – 57; Чилі, Іспанія – 58; Індонезія, Аргентина – 59
60-80	Значні показники	Італія – 60, Хорватія, Мексика – 61, Індонезія, Португалія – 62, Іспанія – 64, Болгарія, Уганда – 65, Чилі – 66 Словаччина – 67, Індія – 68, Німеччина – 71 Бразилія – 73, Росія, Словенія – 74, Чеська Республіка – 75, Південна Корея – 75, США – 79	Уганда – 62; Філіппіни, Польща, Португалія – 64; Малаві, Південна Корея, Болгарія – 65; Мексика, Грузія – 66; Словенія – 68; Чеська Республіка – 69; Німеччина – 71; Італія – 73; Росія – 74; Перу, Румунія, Великобританія – 75; Франція – 76; Бразилія – 77
81-100	Широка інформація	Франція – 83; Норвегія – 83; Швеція – 84; Великобританія – 88, Південна Африка – 90, Нова Зеландія – 93	США – 81; Норвегія – 84; Південна Африка – 86; Швеція – 87; Нова Зеландія – 88

Джерело: складено авторами на основі [6, 7].

У 2015 році Індекс відкритості бюджету склав 46 з 100 балів, це свідчить що уряд України надає громадськості обмежену інформацію щодо бюджету. Станом на 30 квітня 2016 року, в Україні публікуються сім з восьми ключових бюджетних документів, доступних для громадськості в терміни відповідно до міжнародних стандартів. Було відзначено, що кількість бюджетних

документів у відкритому доступі збільшується у 2016 році порівняно з даними опитування відкритості бюджету за 2015 року, коли оцінювались бюджетні документи, які були доступні для громадськості на 30 червня 2014 року. В звіті за 2016 рік зазначено, що в Україні опубліковано Громадянський бюджет (див. таблицю 3).

Таблиця 3. Динаміка відкритості бюджетних документів у 2015 – 2016 роках

№	Назва документу	2015	Квітень 2016
1.	Бюджетна резолюція	опублікована	Опублікована
2.	Проект бюджету КМУ	опублікований	Опублікований
3.	Закон про державний бюджет України	опублікований	Опублікований
4.	Громадянський бюджет	відсутній	Опублікований
5.	Квартальні звіти	опубліковані	Опубліковані
6.	Піврічний звіт	відсутній	Відсутній
7.	Річний звіт	опублікований	Опублікований
8.	Аудиторський звіт	опублікований	Опублікований

Джерело: [7]

Важливим елементом, що входить у індекс відкритості бюджету, є показник участі громадськості, що склав 23 зі 100 балів і свідчить про слабкі можливості громадянського суспільства щодо участі в бюджетному процесі.

Нагляд за бюджетом законодавчим органом отримав 79 із 100 балів та аудиторський контроль – 83 з 100, що є свідченням того, що бюджетний контроль з боку законодавчої влади та з боку вищого органу фінансового контролю в Україні є адекватними.

Міжнародним бюджетним партнерством [7] були сформувані наступні пропозиції щодо підвищення бюджетної прозорості: Україна повинна приділити першочергову увагу діям, спрямованим на підвищення прозорості бюджету, а саме, розробити і опублікувати цивільний бюджет і піврічний звіт, підвищити повноту бюджетної пропозиції виконавчої влади, надаючи інформацію щодо класифікації видатків на майбутні роки і класифікації видатків за попередні роки; підвищити повноту річного звіту, шляхом надання порівняльної інформації щодо запланованих показників та фактичної заборгованості, процентного доходу, а також порівняльну інформацію щодо планових і фактичних показників.

Наступним кроком має бути підвищення участі громадськості: Україна повинна приділити першочергову увагу наступним діям, спрямованим на підвищення участі в бюджеті: забезпечити інформування громадськості про мету залучення до бюджетного процесу і надання достатньої інформації для ефективної участі в ньому; у законодавчому органі провести слухання про бюджети певних міністерств, департаментів та установ, на яких заслуховуються представники громадськості; створити офіційні механізми, за допомогою яких громадськість зможе допомагати головному контрольному органу в складанні програми аудиту і брати участь в аудиторських розслідуваннях.

Україна повинна приділити першочергову увагу наступним діям, спрямованим на посилення нагляду за бюджетом: забезпечити схвалення проекту бюджету виконавчої влади законодавцями як мінімум за один місяць до початку бюджетного року; згідно із законом і на практиці забезпечити проведення консультацій з законодавчим органом перед витрачанням коштів з резервного фонду, які не були передбачені прийнятим бюджетом.

Прозорість та доступність інформації про стан державного та місцевих бюджетів в Україні є важливим кроком на шляху досягнення високого рівня фінансової безпеки країни та подолання корупції. У світовій та вітчизняній практиці оцінка прозорості та підзвітності органів

державної та місцевої влади включає різні методики із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій, які спрямовані на підвищення ефективності використання коштів всіх суб'єктів державного сектору.

З 2002 року в Україні прийнято більше тридцяти нормативно-правових актів, що регламентують порядок доступу та оприлюднення інформації про створення, розподіл та використання державних коштів. Серед них більш вагомими є: Конституція України; Закони України "Про доступ до публічної інформації"; "Про відкритість використання публічних коштів"; Постанова Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади"; Наказ Державного комітету зв'язку та інформатизації України "Про затвердження Порядку надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи "Електронний Уряд" і останні, прийняті у 2015 році: Указ Президента України "Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020"; Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку адміністрування єдиного веб-порталу використання публічних коштів", "Порядок оприлюднення на єдиному-веб порталі використання публічних коштів інформації про платіжні трансакції на єдиному казначейському рахунку"; Розпорядження Кабінету Міністрів України "Деякі питання створення і функціонування єдиного веб-порталу використання публічних коштів". Проте побудова прозорої системи державного управління – це тривалий процес, який крім законодавчої бази складається з політичних та фінансових механізмів забезпечення рішень та дій.

На державному рівні, відповідно до Закону України "Про відкритість використання публічних коштів" тільки нещодавно було визначено зміст та складові публічних коштів, зазначено критерії та стандарти інформування суспільства про суб'єктів та об'єкти контролю з боку держави та громадськості у сфері публічних фінансів.

Достатньо потужним був старт проекту ефективного використання державних фінансів "Е-дата" Міністерства фінансів та Центру політичних інформацій про стан використання публічних коштів про платіжні трансакції на єдиному казначейському рахунку. На порталі можна знайти інформацію про трансакції між платником і отримувачем, а саме: дату валютування (дата, коли переказані платником кошти переходять у власність отримувача), дату оплати, суму, призначення платежу. У відкритому доступі для користувачів є інформація про 5 найбільшох трансакцій за поточний місяць, а також топ 100 найбільшох трансакцій (пошук за трансакціями)

за весь період роботи порталу. Проте, якщо користувач інформаційних послуг порталу цікавить конкретний суб'єкт використання публічних коштів, наприклад, певна бюджетна установа (пошук за розпорядниками), необхідно знати та ввести код ЄДРПОУ платника і/або одержувача та вказати період (не більше 1 місяця). На сьогодні "Е-дата" може стати уніфікованим інструментом контролю за державними коштами. Відкритість даних про публічні кошти буде поширюватися на інформацію про заплановане і фактичне використання і включати дані за такими напрямками [8]: кошти державного і місцевих бюджетів, Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів, а також кошти фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування та органів Пенсійного фонду, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гаран-

тії, а також кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності та уповноважені на отримання державних коштів, взяття за ними зобов'язань і здійснення платежів, у тому числі державні, казенні, комунальні підприємства, а також господарські товариства, у статутному капіталі яких державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 50 відсотків, їхні дочірні підприємства, а також підприємства, господарські товариства, у статутному капіталі яких 50 і більше відсотків належить державним, у тому числі казенним, комунальним підприємствам та господарським товариствам, у статутному капіталі яких державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 50 відсотків, об'єднання таких підприємств.

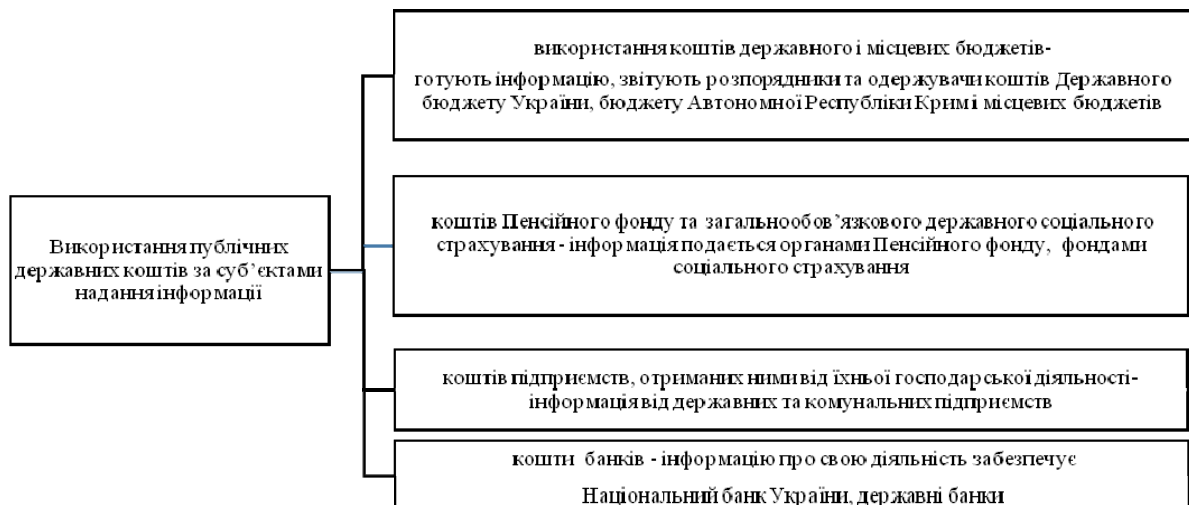

Рис.1. Суб'єкти надання інформації про використання публічних коштів

Як зазначено на рис.1, суб'єктами надання інформації про використання публічних коштів є: розпорядники та одержувачі коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єкти господарювання державної і комунальної власності, а також Національний банк, державні банки, державні цільові фонди, фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування та органи Пенсійного фонду України.

На кінець грудня 2015 року, за даними Державної казначейської служби України налічувалося 77 452 роз-

порядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів, у тому числі 7828, що фінансуються з державного бюджету, зокрема найбільша їх чисельність у м. Києві – 1335, Житомирській області – 1103, Донецькій області – 995, Харківській області – 935. З місцевих бюджетів фінансується 59624, більшість розпорядників та одержувачів бюджетних коштів зареєстровано у Донецькій області – 3887, Дніпропетровській області – 3333, Львівській області – 3412 [9].

Таблиця 4. Кількість установ та організацій, включених до Єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів станом на 21.12.2015

Код ГУДКСУ	Найменування ГУДКСУ	Кількість установ (організацій)						Разом
		Державний бюджет	у тому числі		Місцеві бюджети	у тому числі		
			Розпорядники	Одержувачі		Розпорядники	Одержувачі	
01	ГУДКСУ в Автономній Республіці Крим	666	562	104	1 861	1 382	479	2 527
02	ГУДКСУ у Вінницькій області	718	592	126	2 980	2 151	829	3 698
03	ГУДКСУ у Волинській області	428	314	114	1 842	1 178	664	2 270
04	ГУДКСУ у Дніпропетровській області	840	720	120	3 333	2 096	1 237	4 173
05	ГУДКСУ у Донецькій області	995	831	164	3 887	2 335	1 552	4 882
06	ГУДКСУ у Житомирській області	1 103	740	363	2 374	1 789	585	3 477
07	ГУДКСУ у Закарпатській області	527	443	84	2 017	1 531	486	2 544
08	ГУДКСУ у Запорізькій області	530	448	82	2 215	1 535	680	2 745
09	ГУДКСУ в Івано-Франківській області	514	429	85	2 458	1 511	947	2 972
10	ГУДКСУ у Київській області	753	605	148	2 594	2 016	578	3 347
11	ГУДКСУ у Кіровоградській області	478	403	75	1 763	1 333	430	2 241
12	ГУДКСУ у Луганській області	651	560	91	2 456	1 769	687	3 107
13	ГУДКСУ у Львівській області	807	663	144	3 412	2 286	1 126	4 219
14	ГУДКСУ у Миколаївській області	494	425	69	1 508	1 148	360	2 002
15	ГУДКСУ в Одеській області	822	706	116	2 558	1 800	758	3 380

Закінчення табл. 4

Код ГУДКСУ	Найменування ГУДКСУ	Кількість установ (організацій)						Разом
		Державний бюджет	у тому числі		Місцеві бюджети	у тому числі		
			Розпорядники	Одержувачі		Розпорядники	Одержувачі	
16	ГУДКСУ у Полтавській області	622	523	99	2 483	1 715	768	3 105
17	ГУДКСУ у Рівненській області	649	427	222	2 072	1 377	695	2 721
18	ГУДКСУ у Сумській області	540	435	105	1 816	1 364	452	2 356
19	ГУДКСУ у Тернопільській області	517	476	41	2 053	1 659	394	2 570
20	ГУДКСУ у Харківській області	935	808	127	2 507	1 709	798	3 442
21	ГУДКСУ у Херсонській області	506	415	91	1 687	1 138	549	2 193
22	ГУДКСУ у Хмельницькій області	629	458	171	2 352	1 906	446	2 981
23	ГУДКСУ у Черкаській області	548	446	102	2 098	1 568	530	2 646
24	ГУДКСУ у Чернівецькій області	415	335	80	1 331	1 024	307	1 746
25	ГУДКСУ у Чернігівській області	522	414	108	1 926	1 623	303	2 448
26	ГУДКСУ у м. Києві	1 335	835	500	1 690	612	1 078	3 025
27	ГУДКСУ у м. Севастополі	170	140	30	351	197	154	521
28	ДКСУ	114	111	3	0	0	0	114
	Всього установ (організацій)	17 828	14 264	3 564	59 624	41 752	17 872	77 452

Джерело: [9]

Відповідно до вимог впровадження реформи створення ефективної та гнучкої структури контролю за системою державних фінансів всі установи та організації, що є розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, зобов'язані розмішувати інформацію щодо своїх звітів про надходження та використання коштів загального фонду (форма № 2д, № 2м) та звітів про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень (форма № 4-2д, № 4-2м), відрядження. Період, за який подається звіт – квартал та рік, звітування почалося з III кварталу 2015 р.

Пенсійний фонд України має інформувати про обсяги надходжень та витрат, про укладені договори, а також підприємства, установи, організації, що використовують кошти Пенсійного фонду. Фонди соціального страхування оприлюднюють звіт про виконання бюджету (кошторису) Фонду. Крім того, суб'єкти використання публічних коштів зобов'язані надавати інформацію про укладені договори за такою структурою: номер договору, від якого числа, виконавець, предмет договору, місце знаходження виконавця, керівник, код ЄДРПОУ, строк дії договору, вартість договору, ціна за одиницю, кількість закупленого товару, робіт, послуг, інформація щодо процедури закупівлі.

Забезпечення прозорості діяльності підприємств державної та комунальної форм власності є достатньо складною роботою Міністерства фінансів України, вона потребує тривалого часу, тому що в Україні звітує 15123 підприємства: 3340 державних підприємств, 30 казенних, 11451 комунальних підприємств, 302 товариства у статуті капіталу, яких частка держави перевищує 50%. Вказані підприємства формують відкриту інформаційну базу на основі подання свого балансу (форма № 1), звіту про результати фінансової діяльності (форма № 9д, № 9м), звіту про рух грошових коштів.

Сьогодні, відчувається прихований опір, особливо керівників державних та комунальних підприємств, їх небажання оприлюднювати фінансову інформацію. Це відбувається на тлі зростання суми коштів за укладеними договорами для закупівлі товарів, робіт і послуг без застосування процедур.

У 2014 році загальна сума коштів за укладеними договорами у звітному періоді для закупівлі товарів, робіт і послуг за рахунок коштів державних, казенних, комунальних підприємств без застосування процедур складала 19,9 млрд. грн.

У першому півріччі 2015 року відбувається зростання цього показника більше ніж вдвічі – до 36,1 млрд. грн.

Для порівняння співставних показників зазначимо, що у першому півріччі 2010 року такі закупівлі склали 4 млрд. грн., за цей же період 2011 року – 9,8 млрд. грн., 2012 року – 10 млрд. грн., у 2013 році – 17 млрд. грн., у 2014 році – 18,1 млрд. грн. [10, 11].

Електронні закупівлі в Україні стали обов'язковими з 1 квітня 2016 року для центральних органів виконавчої влади – міністерств, державних комітетів, департаментів і комісій. З 1 серпня 2016 року виконання закону "Про державні закупівлі" обов'язково для всіх державних підприємств. Очікується, що в 2017 році Україна заощадить біля 50 млрд. гривень завдяки ProZorro. На сьогодні система ProZorro налічує 8,18 тисяч замовників та 26 тисяч учасників тендерів. Системою користуються центральні і місцеві органи влади, державні та комунальні підприємства.

Найбільш ефективно система ProZorro використовується в таких областях:

- Київська область – економія в 1,98 млрд. гривень;
- Одеська область – 239,11 млн. гривень;
- Донецька область – 174,06 млн. гривень;
- Дніпропетровська область – 141,40 млн. гривень;
- Львівська область – 91,10 млн. гривень.

За оцінками Міністерств економічного розвитку і торгівлі України за 9 місяців 2016 року обсяг економії державних коштів вже склав 5 млрд. грн. [12].

За даними Transparency International в Україні за час роботи ProZorro з понад 700 звернень і скарг в 25% випадків порушень не знайдено, в 23% – було рекомендовано переглянути рішення, в 41% – розгляд припинено, у 4% – вирішено до розгляду скарги, а в 7% були виявлені надмірні і нечіткі умови і обмежені терміни. Слід додати, що комісії прийняття скарг і вирішення суперечок існують і при держорганах і держкомпаніях, які активно закуповують товари і послуги через ProZorro. У середині ProZorro є автоматичні ризик-індикатори, які інформують про те, що при проведенні того чи іншого тендера можливі зловживання. Наводиться приклад, коли одна з залізниць оголосила торги і встановила термін подання тендерних пропозицій за 15 хвилин. Але цей факт був відзначений системою ризик-менеджменту. Також в системі можна бачити відсоток перемог і участі конкретних компаній в торгах, що дозволяє побачити лідерів і проаналізувати причини їх активності [13].

Створення прозорої державної закупівельної системи (порталів: ProZorro & E-data) ще раз підтверджує своєчасність та правильність кроків державних фінансових органів управління у напрямку детінізації руху

фінансових потоків підприємств державної та комунальної форми власності.

Створення умов для майбутнього становлення – найголовніше завдання нашої країни. Розвиток природного і наукового потенціалу, створення конкурентоспроможної системи освіти, формування інноваційної середовища, підтримка провідних технологій, гарантування прав і свобод громадян, становлення демократії та громадянського суспільства, дієва організація самої країни, боротьба з корупцією виступають умовами для створення сильної бази бюджетної системи [14].

Висновки. Прозорість і відкритість бюджетної інформації є запорукою ефективного використання бюджетних коштів і громадського контролю за публічними коштами, з огляду на це зростання індексу бюджетної відкритості можна вважати важливим показником успішності реалізації реформ у бюджетній сфері як на державному так і на місцевому рівнях.

Основними проблемами України в сфері бюджетної прозорості є порушення термінів та недостатня повнота оприлюднення бюджетних документів у бюджетному процесі. Несвоєчасно вносяться урядом документи щодо основних засад бюджетної політики на наступний рік, порушуються терміни оприлюднення проекту бюджету, відсутня інформація щодо піврічних бюджетних звітів, несвоєчасно приймався Закон про Державний бюджет України. Позитивним є розпочате у 2015 – 2016 роках оприлюднення інформації щодо громадянського бюджету, що заслуговує на подальше широке використання у бюджетному процесі. Залучення широких верств громадськості до бюджетного процесу забезпечить більшу прозорість і відкритість публічних фінансів, і в кінцевому підсумку, їх орієнтацію на задоволення громадськості суспільними благами і послугами як державного так і місцевого рівня.

Дискусія. У статті було розглянуто методику неурядової міжнародної організації "Міжнародне бюджетне партнерство", що здійснює оцінку та аналіз прозорості показників державних та місцевих бюджетів, разом з тим постає необхідним розглянути також методики, що використовуються іншими інституціями, здійснити порівняльну характеристику найбільш поширених методик на основі оцінки бюджетних документів щодо формування пропозицій покращення рейтингу України за показником прозорості бюджетної інформації, відслідковувати і аналізувати успішність реформ у бюджетній сфері.

Ю. Наконечная канд. экон. наук, доц.,
Л. Демиденко, канд. экон. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, Киев, Украина

ОТКРЫТОСТЬ И ПРОЗРАЧНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО И МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрена методика расчета индекса открытости бюджета, которая внедрена международной организацией "Международное бюджетное партнерство". Освещен порядок обнародования бюджетных документов, влияющих на рейтинг страны по индексу бюджетной прозрачности. Определены направления улучшения индекса прозрачности публичных финансов в Украине.

Ключевые слова: публичные финансы, государственный бюджет, местные бюджеты, индекс бюджетной прозрачности, Prozorro & E-data.

J. Nakonechna, PhD in Economics, Associate Professor,
L. Demydenko, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

OPENNES AND TRANSPARENCY OF STATE AND LOCAL BUDGETS IN UKRAINE

This article is devoted the method of calculating the Open Budget Index, which established by the international organization "International Budget Partnership". This article reveals the procedure of disclosure of budget documents that affects the ranking of countries within the open budget index. Determined are the Directions for improved index transparency of public finance in Ukraine. Described as well is the first results of the electronic public procurement system "Prozorro".

Keywords: public finance, state budget, local budgets, the index of budgetary transparency, the budget document, the International Budget Partnership,

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Demydenko L., Nakonechna Yu. (2015), Fiscal decentralization: German experience and Ukrainian realities, Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2 (167): 49-54

Список використаних джерел

1. Демиденко Л., Наконечная Ю., Фискальна децентралізація: німецький досвід та українські реалії, Вісник КНУ імені Тараса Шевченка.- 2015. – № 2 (167): с. 49-54. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/167-2/8>
2. Радіонов Ю.Д., Прозорість бюджетної системи – гарантії її ефективності, Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 14. С. 14-21.
3. Тихомирова Є.Б. Транспарентність бюджету України: методики оцінки держдепартаменту США та міжнародного бюджетного партнерства [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5140/3/2502-9111-1-PB.pdf>
4. Бюджетна підтримка ЄС в Україні. Під загальною редакцією Наталії Старостенко, автори Наталія Старостенко, Олена Саснко, Вікторія Колоцова, Наталія Слинко. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2014. – 60 с.
5. Гасанов С., Кудряшов В., Балакін Р. Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фінансній сфері та його використання в Україні // Фінанси України. – 2015. – №11. – С. 22-40.
6. Открытые бюджеты. Преобразуют жизнь. Обзор Открытости Бюджета за 2012 год [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBI2012-Report-Russian.pdf>
7. The International Budget Partnership (IBP) [Електронний ресурс] <http://www.internationalbudget.org/opening-budgets/open-budget-initiative/open-budget-survey/country-info/?country=ua>
8. Закон України "Про відкритість використання публічних коштів" від 11.02.2015 № 183-VIII // Голос України від 12.03.2015.-№ 44 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/183-19>
9. Виконання бюджетів. Кількості установ та організацій включених до Єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23599>
10. Економічна статистика / Державні фінанси, податки та публічний сектор. Здійснення державних закупівель в Україні. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Частка тіньових закупівель держпідприємств зросла втричі. Аналітика. Центр політичних студій та аналітики [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.cpsa.org.ua/analitika/chastka_tinovyh_zakupivel_derzhpidrijemstv_zrosla_vtrichi_new/
12. Міністерство економічного розвитку і торівлі України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=aacbdccf-e61e-4f51-9914-fd61395efef6&title=MinekonomrosvitkuZaklikaMistsevuVladuVikoristovuvatiSistemuProzorroNaDoporogovikhZakupivliakh>
13. Как Prozorro борется с нечестными тендерами в госзакупках / PaySpace Magazine – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://psm7.com/news/borba-s-nechestnymi-tenderami-pri-goszakupkax-vykhodit-na-novyy-uroven.html>
14. Боголіб Т. Бюджетна система України: нова реальність і глобальні виклики / Економічний часопис ХХІ. №156 (1-2) 2016. DOI:<http://dx.doi.org/10.21003/ea.V156-0009>

Надійшла до редколегії 08.09.16

Date of editorial approval 06.10.16

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

2. Radionov, Y. D., (2013), The transparency of the budget system – guarantees its performance. Investments: practice and experience, № 14. С. 14-21. [In Ukrainian]
3. Tikhomirova E.B. Transparency Budget of Ukraine: methodology for assessing the US State Department and the International Budget Partnership. Available at: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5140/3/2502-9111-1-PB.pdf>
4. EU Budget Support to Ukraine (2014), Under the general editorship of Natalia Starostenko authors Starostenko Natalia, Elena Saenko, Victoria Kolosova, Natalia Slynko. – K.: PE Moskalenko OM, 60 p.
5. Gasanov S., Kudryashov V., Balakin R. (2015), Foreign experience transparency in fiscal operations and its use in Ukraine. Finance of Ukraine, No11. – P. 22-40.
6. The International Budget Partnership (IBP) Open budgets. Available at: <http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBI2012-Report-Russian.pdf>
7. The International Budget Partnership (IBP) Available at: <http://www.internationalbudget.org/opening-budgets/open-budget-initiative/open-budget-survey/country-info/?country=ua>
8. Law of Ukraine "On the open use of public funds" from 11.02.2015 number 183-VIII // Voice of Ukraine 12.03.2015.-№ 44 // The Verkhovna Rada of Ukraine [site]. – Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/183-198>.
9. Number of institutions and organizations included in the Unified Register of spending units and recipients of budget funds. The official website of the State Treasury Service of Ukraine – Available at: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23599>
10. Economic Statistics / Public finances, taxes and public sector. Public procurement in Ukraine. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. The share of shadow purchases of state-owned enterprises has tripled. Analytics. Center for Political Studies and Analysis. Available at: http://www.cpsa.org.ua/analityka/chastka_tinovih_zakupivel_derzhpidpriemstv_zrosla_vtrichi_
12. The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Available at: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=aacbdccf-e61e-4f51-9914-fd61395efef&title=MinekonomrozvitkuZaklikaMistsevuVladuVikoristovuvatiSistemuProzorroNaDoporogovikhZakupivliakh>
13. As "Prozorro" (information system) struggles with dishonest tenders in public procurement / PaySpace Magazine – Available at: <http://psm7.com/news/borba-s-nechestnymi-tenderami-pri-goszakupkax-vykhodit-na-novyj-uroven.html>
14. Bogolib T. Budgetary system of Ukraine: a new reality and global challenges/ / Economic Annals-XXI (2016), 156(1-2), 41-43. DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V156-009>

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2016; 10(187): 27-34

УДК 330.131.7: 339.138

JEL classification: D81

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2016/187-10/4>

Н. Скопенко, д-р екон. наук, проф.
Національний університет харчових технологій, Київ,
Н. Андрюк, канд. екон. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ГОСПОДАРСЬКОГО РИЗИКУ НА СТАДІЯХ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ТОВАРУ

У статті визначено і узагальнено ризики діяльності підприємств на різних етапах життєвого циклу товару. Запропоновано діагностувати та оцінювати ризики відповідно до основних етапів розвитку товару. Сформульовані групи чинників, які формують господарські ризики на різних стадіях життєвого циклу товару, визначені можливі негативні наслідки їхнього впливу. Для зменшення імовірних втрат підприємства та обґрунтованого формування асортиментного портфелю запропонована узагальнена класифікація ризиків, які є типовими для будь-якого підприємства.

Ключові слова: стадії життєвого циклу товару; фактори ризику; ризик; наслідки ризику.

Постановка проблеми. Для успішного господарювання в сучасних економічних умовах, для зміцнення позицій підприємства на ринку необхідно постійно удосконалювати технології виробництва, впроваджувати технічні нововведення, покращувати існуючі товари та методи їх реалізації, розробляти нові товари і виводити їх на ринок. Однак інноваційний шлях розвитку підприємства завжди пов'язаний зі значним ризиком. Поняття ризику охоплює практично всю діяльність економічного суб'єкта і, отже, існує різноманіття ризиків, що впливають на ефективність функціонування підприємства. Ризикам, які виникають при здійсненні підприємницької діяльності, притаманні загальні риси невизначеності ринкової поведінки суб'єктів господарювання, можливість втрати інвестованого капіталу, погіршення фінансового стану і, як наслідок, можливість банкрутства підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом наукова та прикладна проблематика ризик-менеджменту отримала розвиток в наукових розробках багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців: В.В. Вітлінського, В.М. Гранатурова, О.Л. Устенка, О.І. Ястремського, А.Д. Стефанюка, А.П. Альфіна, Г.Б. Клейнера, І.Т. Балабанова, Є.А. Уткіна, С.М. Ілляшенко, В.В. Черкасова, Г.В. Чернової, В.В. Глуценка, М.В. Хохлова, В.А. Москвина, О.С. Шапкина, А. Мура, К. Хлардена та інших [2, 4, 10-15]. Їх праці присвячені дослідженню сутності ризику підприємницької діяльності, визначенню факторів і причин його виникнення, характеристиці ме-

тодів оцінки та регулювання ступеня ризику. Розроблені теоретико-методологічні та методичні підходи ризик-менеджменту є підґрунтям для подальшого наукового дослідження у цьому напрямі.

Методологія. Теоретико-методичною основою дослідження є система загальнонаукових і спеціальних методів, яка дозволяє досліджувати процеси й явища у їх взаємозв'язку і розвитку та вирішувати поставлені наукові завдання. У процесі аналітичної оцінки ризику широко використовувалися методи спостереження і порівняння, формалізації, узагальнення, систематизації, класифікації, аналізу і синтезу, методи якісного та абстрактно-логічного аналізу. У процесі проведення комплексної оцінки господарського ризику виробничих підприємств на стадіях життєвого циклу товару використовувався факторний аналіз ризику, що зумовлюється невизначеністю, конфліктністю та нечіткою оцінкою впливу окремих чинників. Запропонований підхід забезпечує можливість формування структури чинників ризику та можливих негативних наслідків їхнього впливу, визначення узагальнених видів ризику, які є типовими для будь-якого підприємства.

Мета статті. Складний процес трансформації економічних відносин в Україні вимагає поглиблення теоретичних і практичних доробок щодо управління ризиком господарської діяльності. До цього часу не відображені особливості аналізу зовнішніх і внутрішніх ризиків у сфері розробки та виробництва промислової